

мисловості, ще 22% в галузі будівництва. Такий факт свідчить про низький культурний рівень працівників промислових та будівельних підприємств, вітальність їх потреб. Проведення вільного від роботи часу в них, зазвичай, поєднується з вживанням алкогольних напоїв, що в свою чергу призводить до деградації та втрати суспільно-корисних якостей і цінностей.

3. Серед позитивних факторів, які виявляють превентивний вплив на особу правопорушника, що посягає на громадський порядок і громадську безпеку, слід виділити: а) освіта. Чим вищий рівень освіти, тим менша ймовірність вчинення такого виду правопорушень; б) шлюб. Одружені чоловіки вчиняють в два рази менше правопорушень ніж не одружені та розлучені; в) робота в галузі освіти, науки, медицини, управління. Серед усіх правопорушників лише 3% працюють у цих галузях.

4. Вищевказані висновки слід враховувати для профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку в міській місцевості.

1. Додин Е.В. Административная деликтология: Курс лекций. – Одеса, 1997. – С. 15. 2. Ремнев В.И. Актуальные вопросы административной деликтологии в современный период // Актуальные проблемы административной деликтологии. – К., 1984. – С. 10. 3. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: Дис. ... д-ра юрид. наук. – К., 1996. – 475 с. 4. Гензюк Э.Е. Административная деликтология: Дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2001. – 324 с. 5. Мышляев Д.Н. Административно-деликтологические проблемы борьбы с нарушениями общественного порядка: Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – 199 с. 6. Никулин М.И. Проблемы науки административной деликтологии: Дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2005. – 461 с.

М. Ю. СКІТЕЙКІН

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ВВЕЗЕННЯ, ВИГОТОВЛЕННЯ АБО РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ТВОРІВ, ЩО ПРОПАГУЮТЬ КУЛЬТ НАСИЛЬСТВА І ЖОРСТОКОСТІ (ст. 300 КК УКРАЇНИ)

Статья посвящена актуальным вопросам криминалистических аспектов борьбы с ввозом, изготовлением или распространением произведений, пропагандирующих культ насилия и жестокости (ст. 300 Уголовного кодекса Украины). Рассмотрены актуальные вопросы специфической детерминации данных деяний на территории современной Украины.

This article is devoted the actual problems of criminal aspects of opposing against an import, making or distribution of creation, propagandizing the cult of violence and cruelty (art. 300 the Criminal code of Ukraine). The actual questions of specific determination of these acts on territory of modern Ukraine are probed in this article.

Ситуація в сучасній Україні характеризується складними процесами в найрізноманітніших сферах життя, як то: політичній, економічній, соціальній то-

© СКІТЕЙКІН Максим Юрійович – здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Ко-рецького НАН України

що. Нарівні з тим, неоднозначними є процеси формування громадської культури народу, підходу до виховання підростаючого покоління, становлення державної ідеології. Розпад радянської марксистської системи світогляду призвів до виникнення своєрідного ідеологічного вакууму, відсутності чітко визначених соціальних орієнтирів, можливості прогнозування майбутніх соціальних процесів в Україні. В таких умовах, які ускладнюються політичною та економічною дестабілізацією, створюється сприятливе середовище для розвитку екстремістських течій, пропаганди неофашистських ідей, тоталітаризму. Складною залишається ситуація і в сфері суспільної моральності: доступність нових технологій (глобальна електронна мережа, комп'ютерна техніка, мобільні телефони, за допомогою яких можна пересилати фотографії, аудіо- і відеопродукцію) призвела до значного поширення порнографії та предметів, що пропагують культ насильства і жорстокості. Посилення боротьби із такими проявами, захист суспільних інтересів в сфері громадської моральності, на нашу думку, є одним з першочергових завдань держави на сучасному етапі.

В теорії кримінального права та в кримінології питанням захисту громадської моральності від злочинних посягань приділялася певна увага. Зазначену проблематику розробляли, зокрема, такі українські та російські науковці, як Ю.В. Александров, С.І. Бушмін, А.В. Виговська (Ландіна), В.О. Владіміров, П.Ф.Грїшанін, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, О.О. Дудоров, О.П. Дьяченко, М.А. Єфімов, О.М. Ігнатов, М.Й. Коржанський, Н.Ф. Кузнецова, П.С. Матишевський, П.П. Михайленко, В.О. Навроцький, А.Х. Степанюк, М.Д. Шаргородський, С.С. Яценко та інші.

Як зазначається у ч. 2 ст. 35 Конституції України, моральність визнається однією з соціальних цінностей, що охороняється законом¹. Саме тому сфера моральності і поставлена під охорону вітчизняного законодавства, зокрема кримінального.

Деякі юристи-науковці пропонують класифікувати злочини проти моральності за безпосереднім об'єктом кожного із зазначених злочинів. Так, зокрема, В.А. Ломако пропонує виділяти наступні сфери:

1. Посягання на основні моральні принципи і цінності у сфері духовного і культурного життя суспільства (ст. ст. 297, 298, 299 і 300 КК).

2. Посягання на основні принципи моральності у сфері статевих відносин (ст.ст. 301, 302, і 303 КК).

3. Посягання на основні принципи моральності в сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх (ч. 2 ст. 299, частини 2 і 3 ст. 300, частини 2 і 3 ст. 301, ч. 3 ст. 303, ст. 304)².

Дещо відрізняється думка А.В. Виговської з цього приводу. Нею запропонована така класифікація:

1. Злочини проти моральності в сфері матеріальної і духовної культури (ст.ст. 297–300 КК України)

2. Злочини проти моральності в сфері статевих відносин (ст.ст. 301–303 КК України)

3. Злочини проти моральності в сфері соціалізації неповнолітніх (ст. 304 КК України)³.

Вважаємо за доцільне пристати на думку А.В. Виговської і визначити наступні злочини проти моральності в сфері матеріальної і духовної культури: ст. 297 КК України «Наруга над могилою»; ст. 298 КК України «Знищення, руй-

нування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці»; ст. 298¹ КК України «Знищення, приховування або пошкодження документів чи унікальних документів Національного архівного фонду»; ст. 299 «Жорстоке поводження з тваринами»; ст. 300 КК «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості».

В даній роботі вважаємо за доцільне розглянути актуальні аспекти детермінації одного з наведених злочинів, а саме діянь, передбачених ст. 300 КК України «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості».

Суспільна небезпечність дій, пов'язаних з виготовленням, ввезенням або розповсюдженням творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, полягає в тому, що вони негативно впливають на формування суспільної моралі, ображають почуття громадян, нівелюють соціальні цінності, призводять до проявів бездуховності, агресивності, нетерпимості та іншого занепаду стану моральності суспільства в цілому. Вказані твори провокують у людей активацію нищих потягів, прояви асоціальної, деструктивної поведінки, різноманітних девіацій.

На думку дослідника вказаної проблематики О.П. Рябчинської, «суспільна небезпечність виготовлення, розповсюдження або інших незаконних дій з творами, що пропагують культ насильства і жорстокості, полягає також у тому, що перегляд та сприйняття такого роду творів сприяє деформації моральних цінностей, формуванню низових інстинктів та прагнень, особливо у молоді та неповнолітніх»⁴. З останнім визначенням важко не погодитись, оскільки саме неповнолітні особи, зазвичай є цільовою аудиторією, розрахованою на поширення творів, що пропагують жорстокість і культ насильства.

Актуальність боротьби із поширенням творів, що пропагують жорстокість і культ насильства зростає на сьогоднішній день, і це можна пояснити рядом специфічних детермінант вказаного злочину:

1) Доступністю таких творів для неповнолітніх, тобто для осіб, чия психіка ще не сформована, а відтак – найбільш вразлива для поширення вказаних творів. Дійсно, ще нещодавно держава активно контролювала поширення низькопробних творів, творів порнографічного характеру і таких, що пропагують культ насильства і жорстокості. За часів Радянського Союзу, внаслідок невисокого рівня розвитку кіно- і відеотехніки це робити було нескладно: телеканали були виключно некомерційні, державні, і фільми, що пропагували культ насильства і жорстокості на екран не допускали. Система кінопрокату СРСР теж дозволяла обмежувати як демонстрацію фільмів, що пропагують культ насильства і жорстокості, так і доступ на дозволені фільми представників відповідних вікових категорій (зазвичай, не допускались особи, які не досягли 16-літнього віку). На сьогодні ж, з розвитком комп'ютерних технологій, наявністю доступного Інтернету, можливістю здійснювати передачу інформацію засобами бездротового зв'язку, контролювати обіг таких творів досить важко.

2) Відсутністю ефективних методів боротьби із поширенням культу насильства і жорстокості зі сторони держави, недержавних організацій, окремих громадян. Здійснювати контроль за діяльністю недержавних телевізійних каналів, які, керуючись кон'юнктурою, демонструють телевізійні передачі і художні фільми, що містять сцени еротичного характеру і насильства дуже важко. Навіть зміни до законодавства України, за якими при демонстрації фільм, що містить сцени насиль-

ства, телеканал повинен таврувати знаком «червоний квадрат», не приносять ефективного результату.

3) Поблажливим ставленням в суспільстві до фактів поширення творів, що пропагують культ насильства і жорстокості. Це призводить до ситуації, коли навіть співробітники правоохоронних органів вважають злочин, передбачений ст. 300 КК України «незначущим, дрібним». При цьому упускається той факт, що таке поширення часто стає поштовхом для вчинення нових, більш тяжких злочинів, як-то: побої і мордування, катування, нанесення тілесних ушкоджень, вбивств.

4) Відсутність чітко визначених критеріїв, за якими той чи інший твір можна віднести до таких, що пропагують культ насильства і жорстокості. Нерідко навіть співробітники правоохоронних органів виявляються малопідготовленими в даному питанні. Ми погоджуємося з О.П. Рябчинською, яка вважає, що «Поняття ці носять досить суб'єктивний, оціночний характер, який більшою мірою залежить від сприйняття того чи іншого твору саме в якості такого, що пропагує культ насильства і жорстокості, а останні дефініції залежать від багатьох факторів: вироблених конкретним суспільством уявлень про насильство та жорстокість, які можуть базуватися на його історичній, культурній спадщині, традиціях, навіть менталітеті. Може залежати і від сучасного стану моральності суспільства, який в свою чергу нерідко обумовлений політичними, економічними чинниками, і не в останню чергу від особистих уявлень людини про добро, зло, жорстокість, насильство, якщо людина виправдовує останні, або взагалі не вбачає в будь-якій конкретній ситуації, то проблемно однозначно характеризувати той чи інший твір як такий, що пропагує культ насильства та жорстокості»⁵. Відтак, на нашу думку, відсутність критеріїв, за якими співробітники правоохоронних органів (що не є мистецтвознавцями, психологами, культурологами тощо) могли б визначити той чи інший твір як такий, що пропагує культ насильства та жорстокості, є однією з умов поширення таких творів в сучасному суспільстві України.

5) Значним поширенням в наш час різноманітних деструктивних сект, релігійних течій і напрямів. Дійсно, відсутність дієвого контролю зі сторони держави за діяльністю, наприклад, однієї з різноманітних сект, що сповідують сатанізм, призводить до неприпустимої ситуації: в зону уваги правоохоронних органів такі секти потрапляють уже тоді, коли вчиняють конкретні злочини, пов'язані з дотриманням культу. Зазвичай до таких злочинів відносяться хуліганство, наруга над могилою, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, знищення, пошкодження або руйнування пам'яток – об'єктів культурної спадщини, пошкодження релігійних споруд чи культових будинків, незаконне утримання, осквернення або знищення релігійних святинь, посягання на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів, нанесення тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості і навіть вбивство. Відтак, сам процес втягнення осіб у сповідування деструктивних релігійних вчень, негативні психологічні зміни в свідомості новонавернених членів секти лишаються поза увагою представників правоохоронних органів, що, на нашу думку, є неприпустимим.

6) Відсутністю ефективної соціально-психологічної роботи з неповнолітніми в навчальних закладах, в спортивних секціях, громадських молодіжних організаціях та ін. Ситуація, коли педагоги шкіл, професійно-технічних та вищих навчальних закладів вважають за достатнє викладення навчального матеріалу, що не містить елементів соціально-правового, морально-етичного, культурно-масо-

вого виховання не поодиноким сьогодні⁶. При цьому, ст. 56 Закону України «Про освіту» передбачає що «Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані... настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, працелюбства, поміркованості, інших добродійностей; виховувати у дітей та молоді повагу до батьків, жінки, старших за віком, народних традицій та звичаїв, національних, історичних, культурних цінностей України, її державного і соціального устрою, дбайливе ставлення до історико-культурного та природного середовища країни; готувати учнів та студентів до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами»⁷. На жаль, положення законодавства України, що регулюють відносини в сфері соціалізації неповнолітніх, в ряді випадків залишається лише на папері, а відтак вакуум позитивного, соціально-орієнтованого виховання неповнолітній заміщує рецепцією асоціальних, деструктивних орієнтирів. Одним із способів отримання вказаних негативних навичок і орієнтацій є перегляд творів, що пропагують культ насильства і жорстокості.

7) Специфікою психологічного розвитку неповнолітнього, процесами становлення його як особистості, повноправного громадянина країни. Самі по собі дослідження особливостей схильності неповнолітніх до деструктивних проявів поведінки не є чимось новим для кримінології⁸, але пришвидшення процесів акселерації, яке спостерігається останні десятиліття, призводить до невідповідності біологічних і соціально-психологічних рівнів розвитку підлітка. В результаті конфлікту фізичного і психологічного стану організму на фоні бурхливих гормональних процесів, у неповнолітніх проявляються деякі характерні особливості поведінки, а саме: прагнення до самостійності і відсутності контролю за поведінкою зі сторони дорослих осіб (часто – паралельно з безвідповідальністю і небажанням працювати і навчатися), бунтарство, схильність до анархізму, нівелювання цінностей «старшого покоління» та ін. В таких умовах неповнолітня особа особливо схильна до сприйняття інформації негативного характеру, яку зазвичай несуть твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, а відтак – є як споживачем вказаної продукції (представник цільової аудиторії), так і посередником в її поширенні (демонстрація таких творів друзям, реклама на особистісному рівні без отримання від таких дій якої-небудь вигоди та ін.).

8) Ігровим, розважальним характером процесу сприйняття негативної інформації творів, що пропагують культ насильства і жорстокості. Процес поширення такої інформації за зовнішнім вираженням не сприймається більшістю споживачів її як злочинний, чи навіть суспільно-шкідливий. Особливо небезпечним є поширення інформації, що є пропагандою культу насильства і жорстокості за допомогою відеоігор: а) зазвичай споживачами такої інформації є неповнолітні; б) на відміну від перегляду відеопродукції, дорослі рідко цікавляться змістом відеоігор, в які грають неповнолітні, а відтак і відсутній контроль з боку дорослих; в) в відеоіграх, що пропагують культ насильства і жорстокості особа-гравець, зазвичай, повинна віртуально «вчиняти» активні насильницькі дії за сюжетом гри, на відміну від відеопродукції, де глядач виступає в пасивній ролі, а відтак і вплив на свідомість споживача такої продукції є більш руйнівним.

Безумовно, наведені вище аспекти, які визначають сприятливі фактори для поширення творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, не є вичерпни-

ми, однак їх актуальність і важливість визначення детермінант вказаного злочину дозволяють зробити наступні висновки:

– небезпечність злочину, передбаченого в ст. 300 КК України «Введення, виготовлення або розповсюдження творів, які пропагують культ насильства і жорстокості» полягає, насамперед в тому руйнівному, деструктивному впливі, який такі твори здійснюють на свідомість споживача твору;

– відсутність належної уваги зі сторони держави, правоохоронних органів, громадських організацій а також окремих громадян до проблем поширення творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, призводять до високого рівня латентності вказаного злочину;

– в Україні на сучасному етапі існує велика кількість специфічних детермінант вказаного злочину, що ускладнюють боротьбу з ним і полегшують його скоєння;

– одним із важливих аспектів боротьби із поширенням творів, що пропагують культ насильства і жорстокості є першочергове дослідження детермінантів, зокрема – аналіз статистичної інформації і визначення на його основі закономірностей співвідношення рівня поширення творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (в тому числі і латентних проявів злочину) з рівнем насильницької злочинності в Україні. Таке дослідження дозволить більш чітко усвідомити рівень суспільної небезпечності злочину, передбаченого ст. 300 КК України і вирішити питання про доцільність боротьби з поширенням творів, що пропагують культ насильства і жорстокості кримінально-правовими методами, або навпаки – про необхідність посилення такої боротьби.

1. *Основи конституційного права України* / Козюбра М.І., Колодій А.М., Копейчиков В.В., Лисенков С.Л., Медведчук В.В., Пастухов В.П.; Під ред. В.В. Копейчикова. – К., 1997. – С. 160. 2. *Кримінальне право України: Особлива частина* / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; під ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.-Х, 2002. – С. С. 294. 3. *Ландіна А.В.* Моральність як об'єкт кримінально-правового захисту // Вісник правознавства та правоохоронної діяльності. – 2003. – № 3. – С. 194-204. 4. *Рябчинська О.П.* Боротьба з розповсюдженням порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості: / Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2003. – С. 98. 5. Там же. – С. 102. 6. *Топольскова І.О.* Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність: Дис. ... канд. юрид. наук. – Луганськ. 2003. – С. 104. 7. Закон України «Про освіту» від 4 червня 1991 р. // ВВР України. – 1991. – № 34. – Ст. 451. 8. *Борьба с вовлечением несовершеннолетних в преступную деятельность* / Лановенко И.П., Барило Т.С., Бурчак Ф.Г., Костенко А.Н., Мауленов Г.С. и др.; Под ред. И.П. Лановенко – К., 1986. – С. 150.